

во время похода на молдавской помещице Степаниде. Овдовев в 1783 г., она отсудила у братьев часть наследства и стала придворной Стац-дамой в Петербурге. Пётр переехал на жизнь в Куриловку, хотя занимал должность Конотопского почмейстера. Андрей, проживая на Загребелье, после выхода в отставку занимал должность заместителя уездного судьи. Прикупили Кандыбы к своим владениям присеймовские земли и хутор Вовчик.

Во время войны 1812 г. семья стала одним из основных спонсоров Конотопского ополчения. В его рядах служили два представителя этого рода.

В 1822 г. на средства Ивана Кандыбы была перестроена в камне Богоявленская церковь с пределом Ивана Предтечи. Посвящена она была памяти конотопчан, павших на войне 1812 г. Эта церковь просуществовала до 1950-х гг. Средства на ее содержание семья жертвовала до самой эмиграции. Помимо денежных вкладов вносили Кандыбы и богослужебные книги, и церковную, серебряную с позолотой, утварь.

До самой революции семья Кандыб проживала в Конотопском уезде. В 1918 г. Кандыбы перебрались в Крым, а оттуда эмигрировали во Францию.

1. Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии. Полк Нежинский /А. М. Лазаревский. - Т. 2. - Киев, 1893.

2. Пономарёв С. И. Церковь во имя Успения Пресвятой Богородицы в г. Конотоп / С. И. Пономарев. - Чернигов, 1902.

3. Михайловский-Данилевский А. И. Описание Отечественной войны 1812 года / А. И. Михайловский-Данилевский. - Санкт- Петербург, 1839.

ВАСИЛЬЧЕНКО Є. О.

ЗАГАРБАННЯ ТЕРИТОРІЇ КОНОТОПЩИНИ НІМЕЦЬКО-НАЦИСТСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ

Дана тема висвітлює події Великої Вітчизняної війни та повоєнної відбудови, що відбувалися на території Конотопського району, привертає увагу дослідників, які займаються історією рідного краю. Ці події не лише визначили тривалу економічну та політичну кризу на Конотопщині під час війни та нацистського окупаційного режиму, але й значною мірою вплинули на внутрішні й зовнішньо-політичні процеси в Сумській області в 1941-1943 рр.

Мирне існування радянських людей було перерване 22 червня 1941 року віроломним нападом фашистської Німеччини. На той час у лавах Червоної Армії служили десятки тисяч наших земляків. З перших днів Великої Вітчизняної війни вони стали учасниками запеклих боїв, виявляючи мужність і героїзм у боротьбі з ворогом.

На початку Великої Вітчизняної війни, у 1941 році, тисячі жителів міста та району пішли на фронт. Йшли сім'ями. До діючої армії були призвані 10200 жителів району. Добровольцями на фронт пішли 521 чоловік. У боях брали

участь понад 31 тис. жителів міста й району. Під час війни в місті й районі діяло 49 госпіталів для прийому поранених: у 1941 році - 16, 1943-1944 - по 15, у 1945-3 [3, с. 108].

Одночасно вживали заходів з організації протиповітряної, протихімічної та протипожежної оборони. Усе це дало змогу підготувати громадян до діяльності в екстремальних ситуаціях.

Червона Армія з боями відступала. Над Конотопщиною нависла загроза фашистської окупації. Почалась евакуація населення, культурних цінностей, найважливіших промислових підприємств, техніки МТС, племінної худоби.

Незважаючи на всі спроби ворога паралізувати залізничний вузол, конотопські залізничники пропускали на Захід і Схід військові ешелони, ремонтували зруйновані бомбами колії, з наближенням ворога евакуювали обладнання заводу "Червоний металіст" у м. Анджеро-Судженськ Кемеровської області, паровозо-вагоноремонтного заводу - у м. Омськ. Сім'ї трудівників цих заводів мужньо несли свою робочу вахту. У цей час на підступах до міста вже йшли кровопролитні бої [3, с. 132].

У вересні 1941 року на території району розгорнулись бойові дії. Їх вели 2-й і 3-й повітрянодесантні корпуси, 293-тя і 227-ма стрілецькі дивізії, збірна група в складі 295-ї стрілецької дивізії (791-й, 1042-й стрілецькі полки) з 276-м легким артополком, 595-м і 760-м артилерійськими полками протитанкової оборони, 21-й артополк Резерву Головного Командування, котрі входили (крім 2-го повітрянодесантного корпусу) до складу 40-ї армії.

Для прикриття району Конотоп - Бахмач, куди наближалися танки Гудеріана, була сформована 40-ва армія, до якої ввійшли 293-тя стрілецька дивізія комбрига П. Лагутіна та загін особливого призначення Харківського військового округу під командуванням генерал-майора О. Чеснова.

Опір Червоної Армії став настільки сильним, що німецьке командування змушене було посилити 2-гу танкову групу Гудеріана двома моторизованими корпусами. Одержавши підкріплення, гітлерівці прорвали оборону на Сеймі і з району Мельня 150 танків посунули на Конотоп. Десятки ворожих літаків безперервно бомбили радянські позиції на околицях міста. Головний удар фашисти завдали з півночі, уздовж залізниці.

Місто захищали 227-ма стрілецька і 10-та танкова дивізії, а також 5-та бригада 3-го повітрянодесантного корпусу під командуванням комбрига О. Родимцева. Бої за Конотоп тривали чотири дні. За цей час фашисти втратили 40 танків і значну кількість солдатів та офіцерів. 7 вересня радянські війська змушені були залишити Конотоп.

В окупації район перебував з 18 вересня 1941 року до 11 вересня 1943 року. У таємному циркулярі під назвою "Про політику й управління людьми на Україні" фашистські верховоди заявляли: "Ми повинні стати панамі на Сході ... Люди цього краю можуть лише підкорятися. ... Виникають дві відмінні одна від одної верстви: перша - керуюча. Це ми - німці. Друга - підлеглі. Це українці. Верства керівників панує, організовує, управляє і наказує. Підлеглі підкоряються і працюють" [2, с. 9-10].

Головне завдання органів військового та цивільного управління полягало в тому, щоб за допомогою репресивних структур не допустити будь-яких проявів опору з боку місцевого населення й організувати ефективну експлуатацію економічного й людського потенціалу району. Здійснити це, на думку верховодів рейху, можна було єдиним методом - залякуванням населення й карами. При цьому головний вид покарання - смерть. Саме таку міру й передбачали численні накази військових комендантів з перших днів окупації району. За участь у партизанському русі, підпільній діяльності, за підтримку партизанів і підпільників, за надання притулку немісцевій людині - шибениця; за переховування зброї, за пошкодження поштово-телеграфного й телефонного зв'язку, за уникання реєстрації - розстріл [5, с. 72].

У перші тижні окупації фашисти знищили в Конотопському районі понад 500 чоловік.

Щоб нажахати населення й добитися повної покори, окупанти публікували накази про смертні вироки та влаштовували прилюдні страти.

Здійснюючи терор серед мирного населення, вивозячи громадян Конотопщини на каторжні роботи до Німеччини, фашисти намагалися водночас максимально використати економічний потенціал району. Оскільки виробниче обладнання промислових підприємств було майже повністю евакуйоване, то основна увага зосереджувалася на сільському господарстві. Окупаційна влада швидко зрозуміла, що колгоспи та радгоспи є надзвичайно вдалою формою організації примусової праці й вилучення продовольства із села. Тому вони залишили їх, змінивши тільки назви. Колгоспи стали називатися громадянськими господарствами, радгоспи - державними маєтками. Працювали - за планами, під жорстоким контролем німецької адміністрації. Фашисти вивезли із Конотопщини сотні тонн продовольства й тисячі голів великої рогатої худоби, свиней, овець і птиці.

Конотопський табір військовополонених був створений німецьким командуванням з перших днів вступу в місто. Вся територія табору - 62 тисячі квадратних метрів - була огорожена колючим дротом у 5 рядів, встановлені кулеметні вишки. Табір займав територію між вулицями Братів Радченків, Ворошилова. Охороняли табір кілька десятків солдат з вівчарками [4].

За час існування табору (11.09.41 р. - 1.09.43 р.) тут перебували 75 тисяч радянських військовополонених. Всі полонені знаходились цілодобово просто неба. Сотні тяжко поранених бійців і офіцерів не мали ніякої лікарської допомоги. Щодня від голоду та холоду гинули десятки людей, трупи яких лежали посеред двору по кілька діб. У таборі не працював водогін. Трава та коріння бур'янів, що у великій кількості росли на подвір'ї табору, становили в перші дні основну їжу полонених. 9 грудня 1943 року газета "Комсомольська правда" писала, що в Конотопі тільки в одну ніч гітлерівці розстріляли 900 чоловік.

Табір військовополонених перетворився в табір смерті для десятків тисяч полонених і мирних громадян, які вмирали з вірою в неминучу перемогу Червоної Армії.

За два роки окупації Конотопа фашистські кати замордували й розстріляли в таборі смерті 27 тисяч військовополонених і 2870 мирних громадян [4].

Натхненником цих нечуваних в історії людства кривавих злочинів є німецько-фашистський уряд, а безпосередніми виконавцями були комендант Конотопа капітан Феєрман, його заступник обер-лейтенант Водіцька, капітан Ріхтер, "доктор наук" капітан Вагнер, лікар Вебер та інші гітлерівські убивці.

Під час німецької окупації в Конотопі виходила газета "Визволення", яка друкувала оголошення нової влади та накази командування, агітувала молодь виїздити до Німеччини. Працювала лікарня, хворих обслуговували 42 лікарі. Під час окупації 5 вересня 1942 року була відкрита Конотопська сільськогосподарська школа, існувала й Конотопська МТС (мала 37 тракторів).

По селах району діяла комендантська година: з 19.00 до 5 ранку. Введено податок на собак - 5 крб., на місяць, заборонялося мисливство, за зберігання зброї - розстріл, за перевитрату електроенергії штраф - 500 крб.

Сільське господарство фактично було зруйноване й зведене до примітивних форм існування (широке використання ручної праці, волів і корів як тягової сили тощо). У колгоспах, радгоспах та господарствах селян і робітників відібрано безліч корів, свиней, овець і кіз, домашньої птиці, зруйновано багато колгоспних будівель. Відступаючи, гітлерівці знищували те, що залишилось.

Повністю знищена легка, харчова, будівельна промисловість, підприємства, які не були евакуйовані. На території району підірвано 7 залізничних вузлів і станцій, 2 депо, 6 мостів, 235 км залізничних колій. Фашисти зруйнували 211 приміщень навчальних, культурно-освітніх та медичних установ і закладів, пограбували бібліотеки, лабораторії, музеї.

У вересні 1941 року на території району розгорнулись бойові дії. Опір Червоної Армії став настільки сильним, що німецьке командування змушене було зміцнити свою оборону.

Таким чином, загарбання території району німецько-нацистськими окупантами викликало гнів і глибоке обурення жителів Конотощини. Населення міста та району висловлювали рішучість стати на захист Батьківщини, самовідданою працею забезпечити міцний тил і створити всі необхідні умови для перемоги над ворогом. З перших днів окупації в Конотопському районі було встановлено військове управління, яке здійснювалося місцевою комендатурою.

В окупації район перебував з 18 вересня 1941 року до 11 вересня 1943 року.

1. Бабко В. Я. У буремні і суворі роки / В. Я. Бабко. - К. : Знання, 1973. - 186 с.

2. Борець Ю. О. У вирі боротьби. Спогади учасника повстанської боротьби 1941-1943 рр. / Ю. О. Борець. - К. : Наукова думка, 1993. - 86 с.

3. Корогод Б. Л. Сумська область у роки Великої Вітчизняної війни / Б. Л. Корогод, Г. І. Корогод, М. І. Логвиненко. - Суми : ВАТ "СОД" Видавництво "Козацький вал", 2003. - 178 с.

4. Торичко В. А. Історія нашого народу / В. А. Торичко. - К. : Наукова думка, 1999. - 516 с.

5. Фролов В. В. Історія конотопчан / В. В. Фролов. - К. : Наукова думка, 2000. - 256 с.